



DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.205-226>

Francesco Petrarca: *Moja skrivnost* Proemij in 1. knjiga

Prevod Tomaž Potočnik

Secretum sive De secreto conflictu curarum mearum je poleg Avguštinovih *Izpovedi*, Montaignevih *Esejev* in Rousseaujevih *Izpovedi* eno najpomembnejših del o sebstvu v zahodni kulturi. Toda kljub na videz jasni strukturi in vsebini še vedno ni jasno, kakšen je njegov pravi namen in kako naj ga umestimo v evolucijo avtorjeve proze. Za učinkovito razpravo o tem se je treba najprej vprašati, kdaj je *Secretum* nastal. V zadnjih desetletjih je o tem vprašanju med specialisti tekla živahna razprava in še danes se mnenja precej razhajajo – po eni od teorij naj bi bil *Secretum* napisan v letih 1342–3, po drugi pa med letoma 1347 in 1453 v več etapah.¹

Dialog je sestavljen iz proemija in treh knjig, ki ustrezajo trem dnevom pogovora. Besedilo sicer imenujem dialog, vendar to ni izraz, ki ga uporabi Petrarca: sam ga imenuje *familiare colloquium* – pogovor med prijateljema. Čeprav je omejenost v prostoru in času pomemben motiv v številnih Petrarckovih delih in tudi v tem dialogu, je treba spomniti, da avtor, tako kot veliko poznejših humanistov, z enako lahkoto komunicira s sodobniki in z antičnimi osebnostmi. O sogovornikih v dialogu ne smemo razmišljati kot o zgodovinskih Petrarki in Avguštinu, temveč kot o stiliziranih Petrarkovih alter egih, od katerih vsak predstavlja drug vidik njegove zavesti. Tega smo vajeni iz več Petrarkovih del (npr. v *Epystole* 1.6, 1.14 in 2.18 uporablja tehniko monologa z vprašanji in odgovori in tako drammatizira svoje notranje konflikte), samodramatizacijo pa je pripeljal do skrajnosti v epu *Africa*, kjer se pojavi v reinkarnaciji Enija, Homerja in Scipiona Afričana.

1 Glej na primer H. Baron, *Petrarch's »Secretum«: Its Making and Its Meaning* (Cambridge, MA, 1985); G. Regn in B. Huss, »Pluralisierung von Wahrheit im Individuum: Petrarca's Secretum,« v: Francesco Petrarca: *Secretum meum/Mein Geheimnis* (Mainz: DVB, 2004).

Že emblematične prve besede proemija,

Attonito michi quidem et sepissime cogitanti qualiter in hanc vitam intrassem, qualiterve forem egressurus [...],²

prikličejo celo vrsto imen poganskih³ in krščanskih⁴ avtoritet. Proemij tako s prvimi stavkom vzpostavi okvir za medbesedilno igro, ki se razvije v pravo tekmovanje v citiranju iz obsežnega repertoarja obeh učenjakov in traja vse tri dni, kolikor traja pogovor. Ko je torej Petrarka nekega dne ležal v postelji in se ga je že loteval dremež, se mu je v polsnu približala ženska neverjetnega sijaja po imenu *Veritas* – alegorija Resnice in daljna sorodnica Boetijeve *Filozofije*. Kakor je Dantejeva Beatrice poklicala Vergilija, je tudi Petrarkova Resnica s seboj pripeljala veliko avtoriteto: svetega Avguščina. Vendar Avguščin tokrat ne prihaja kot strokovnjak za krščansko doktrino, temveč bolj kot prijatelj, ki se je nekoč tudi sam soočal s podobno duhovno krizo. Bolniku bo torej lahko pomagal s konkretnjšimi nasveti, kot bi bila tega sposobna abstraktna Resnica.

Ko proemij tako vzpostavi dogajalni okvir, sledijo tri knjige, od katerih vsaka ustreza enemu dnevu pogovora. V prvi knjigi Avguščin napade Francesca s serijo očitkov, ki se razvijejo v debato o tem, ali ali je nekdo lahko nesrečen, ne da bi si tega želel. Avguščin svoje stališče podkrepi s sklicevanjem na stoiška načela, Ciceronove *Pogovore v Tuskulu* in svoje delo *O pravi veri*. Francesco seveda vzkipi, saj je menda jasno, da si nihče pri zdravi pameti ne želi biti nesrečen. Sledi dolga razprava o tem, kaj pomeni *želeti si*, in Avguščin Francesco pojasni, da ni dovolj le *želeti si*, temveč je treba tudi *hrepeneti*,⁵ poleg tega pa se tudi znebiti vseh ostalih želja. S tem namigne na napaki, ki ju Francesco stalno ponavlja in sta tudi rdeča nit celotnega dela: iskanje pesniške slave in sanjarjenje o ljubezni, ki mu preprečujeta odrešitev in sta glavni vzrok za njegovo duhovno krizo. Francesco naj bi *pozabil nase* predvsem zaradi svojih dveh projektov z rimsko tematiko: epa *Africa* in prozne zbirke *De viris illustribus*.

Podobnost z Avguštinovimi *Izpovedmi* bi bila seveda očitna, tudi če je Petrarka ne bi namenoma spodbujal. *Secretum* ni tako obsežno delo kot *Izpovedi* in je tudi brez podobne metafizične globine – avtor se v tem delu ne sprašuje o krščanskih resnicah, bolj ga zanimajo moralne – vendar je Petrarka to tudi želel. *Secretum* je poglobljeno raziskovanje moralnega in duhovnega stanja

2 »Pred kratkim sem, kot že tolikokrat, razmišljal o tem, kako sem prišel na ta svet in na kakšen način bom z njega odšel.« Glej str. 208.

3 Prim. s Ciceronovimi začetnimi formulami, *de Orat.* 1.1.1: *Cogitanti mihi saepenumero et memoria vetera repenti*; *Div.* 2.1.1: *Quaerenti mihi multumque et diu cogitanti quam re possem prodesse quam plurimis*; *Epistulae ad familiares* 4.13.1: *Quaerenti mihi iam diu quid ad de potissimum scriberem*; s Seneko, *Ep.* [3.]22.13–17, kjer kritično razpravlja o epikurejskem reku *Nemo non ita exit e vita tamquam modo intraverit*.

4 Prim. z Avguštinom, *Conf.* 1.1.1: *Volventi mihi multa ac varia mecum diu ac per multos dies sedulo quaerenti memetipsum ac bonum meum, quidve mali evitandum esset, ait mihi subito [...]*, in zlasti z Boetijem, *De cons. phil.* 1.1.1–6: *Haec dum mecum tacitus ipse reputarem querimoniamque lacrimabilem stili officio signarem [...]*.

5 Glej stran 216.

Petrarke-avtorja, vendar kljub vsemu ni nekakšna miniaturna avtobiografija. Ti sti, ki v proznih delih pesnikov radi iščejo bolj oprijemljiva dejstva, kot jih ponuja njihova poezija, naj pri Petrarcki tega raje ne počnejo. Že iz njegovih pisem smo se naučili, da je neverjeten mojster samopredstavljanja in stiliziranja svoje osebnosti. Petrarka proznih del ne piše, da bi potešil našo radovednost ali povedal, kakšen je bil v resnici – piše zato, da bi ustvaril Sebe, kot je želel, da ga vidijo drugi.

Dolgo sem razmišljal, kako naj prevod naslovim. Tako kot avtor sam, seveda. Vendar odgovor na vprašanje ni povsem preprost. Moderne izpeljanke besede *secretum* za današnjega bralca običajno pomenijo nekaj, kar *nekdo skriva pred nek kom*. Toda pred semantičnim preskokom ali dvema *secretum* v latinščini pomeni nekaj, kar je odmaknjeno, ločeno od ostalega – včasih kar *samoto* – in ne morem si kaj, da ne bi pomislil na številna mesta v tem dialogu in tudi v drugih delih, kjer Petrarka namiguje na to, koliko lahko umik v samoto koristi posameznikovemu moralnemu izboljšanju. Celotno videnje oz. doživetje dialoga se, na primer, odvije v polsnu, v postelji, v zavesti. Kot da to še ni dovolj zasebno, Avguštin sogovornika v nekem trenutku objame okrog ramen in ga odpelje v *secretiorem loci partem* – v še bolj odmaknjen konec zavesti. Kaj bolj odmaknjenega si je kar težko predstavljati. V *De vita solitaria* Petrarka navaja odlomek iz Kvintiljanove *Institutio oratoria*, kjer avtor govori o tem, kako pomemben je *secretum*, »samota«, za študij:

*Est lucubratio, quotiens ad eam integri ac refecti venimus, optimum secreti genus. Sed silentium et secessus et undique liber animus, ut sunt maxime optanda, ita non semper possunt contingere... quare in turba, itinere, convivii etiam cogitatio ipsa faciat sibi secretum.*⁶

A moje razmišljanje o besedi *secretum*, njenih pomenih, implikacijah in medbesedilnih povezavah prekine Petrarka sam:

*secretum meum es et diceris [...] unumquodque in abdito dictum meministi, in abdito memorabis.*⁷

V zadnjih odstavkih proemija nagovori knjižico, ki jo piše, in pokaže, da *secretum* razume precej podobno kot mi. Pa naj bo po njegovem. A to še ne pomeni, da so namigi o možnih interpretacijah besede *secretum*, ki jih je dosledno puščal na prejšnjih straneh – od umika v produktivno samoto do najgloblje podzavesti – kaj manj veljavni. So le znak, da imamo pred seboj delo, ki je hkrati zvesto avtoritetam in samosvoje – delo, ki odločno oznanja, da se Vergiliju, Avguštinu, *Filozofiji* in *Resnici* na odru zdaj pridružuje še *Individuum*.

6 Quint. *Inst.* 10.3.27–30. »Kljub temu nudi bedenje, če smo sveži in spočiti, največ priložnosti za nemoteno delo. A kakor si že želimo tišino in zasebnost brez drugih skrbi, nam to ni vedno dano. /.../ Zato naj si bo misel sposobna ustvariti kotiček zase tudi v gneči, na potovanju ali celo na pojedinah.« Prevod M. Babič.

7 »Si namreč moja skrivnost in takšen boš imela tudi naslov. Karkoli se spomniš, da sem ti skrivaj zaupal, mi boš /.../ prav tako skrivaj povedala.« Glej str. 210.

PROEMIJ

[1] Pred kratkim sem, kot že tolikokrat, razmišljal o tem, kako sem prišel na ta svet in na kakšen način bom z njega odšel. Ni me premagal spanec, kakor se po navadi zgodi bolehnim dušam, temveč sem, popolnoma buden in nemiren, presenečen opazil, da se mi je – kdo ve, po katerih poteh – približala neka ženska nedoločljive starosti in svetlobe, lepote pa takšne, da je človek sploh ne bi mogel v celoti doumeti. Vendar pa sta njeno oblačilo in obraz oznanjala, da je devica.

[2] Ko sem bil torej ves otrpel ob pogledu na svetlobo, ki je nisem bil vajen, in si nisem drznil dvigniti oči k žarkom, ki jih je sevalo sonce njenih oči, me je nagovorila: »Nič se ne boj in naj te neznani sijaj ne vznemirja. Zasmilil si se mi zaradi svojih zablod, zato sem prišla z daljnih višav, da ti še pravi čas priskočim na pomoč. Dovolj dolgo, več kot dovolj, si na svet gledal z zastrtimi očmi. Če jih tako privlačijo tiste tvoje smrtne reči, kaj misliš, da se bo zgodilo, če jih usmeriš k večnim?« Ko sem slišal te besede in me še ni nehalo biti strah, sem s tresočimi ustnicami komaj izdavalil Vergilijev verz:

*Kakšno ime naj ti dam, o dekle? Tvoj obraz ni s tostranstva
Glas prav tako ne zveni po človeško.⁸*

[3] Jaz sem tista,« je rekla, »ki si jo skrbno in prefinjeno opisal v *Afriki*; ki si ji, nič manj marljivo kot Tebanec Amfion, na skrajnem zahodu in na najvišjem vrhu Atlasa s čudovito veččino in – da povem po resnici – z rokami pesnika zgradil sijajno in prelepo domovanje. Daj torej, pomiri se, poslušaj in ne boj se obraza, ki ga že nekaj časa dobro poznaš, kakor si dokazal z mojstrsko parafrazo.«⁹

[4] Ko je izrekla te besede in sem o vsem premislil, se mi je začelo po glavi motati le eno: nagovarja me sama Resnica. Spominjal sem se namreč, da sem pisal o njeni palači v vrhovih Atlasa, vendar nisem vedel, iz katere smeri je prišla – prepričan sem bil le o tem, da ni mogla priti od drugod kot z neba. V želji, da bi videl, sem znova dvignil pogled in glej, človeški pogled ni prenesel nebeške svetlobe. Oči sem znova usmeril v tla. To je opazila, mi po krajši tišini znova in znova skakala v besedo in me s kratkimi vprašanji prisilila v dolg pogovor.

[5] Ugotovil sem, da je v tem zame dvojna korist: postal sem malce bolj učen, zaradi samega pogovora pa tudi nekoliko bolj gotov vase in sem se lahko zazrl v tisti obraz, ki me je sprva plašil s svojim močnim sijajem. Brez strahu sem ga vzdržal in bil ves prevzet od čudovite nežnosti. Ko sem pogledal naokrog, ali jo kdo spremlja ali pa je čisto sama prodrla v skrite koticke moje samote, sem v bližini videl starejšega, nadvse veličastnega in častitljivega moža.

8 Verg. *Aen.* 1.327–8.

9 Ta opis je verjetno v delu *Afriki*, ki se nam ni ohranil.

[6] Ni mi bilo treba vprašati, kako mu je ime: pobožen videz, skromen obraz, resnobne oči, preudaren korak, afriška oblačila in rimska besedna večšina so zelo očitno dokazovali, da gre za preslavnega očeta Avguština. Poleg tega je bil tu še izraz, prijaznejši in veličastnejši kot pri ostalih ljudeh, in ta ni puščal nobenega dvoma. Vendar pa se kljub temu nisem nameraval vzdržati besed. Pripravil sem vprašanja in glas je že prišel do ustnic, pripravljen, da skoči na plano, ko sem iz ust Resnice nenadoma zaslišal tisto čudovito ime. Obrnila se je k njemu, zmotila njegovo globoko premišljevanje in rekla:

[7] »Avguštin, med tisočimi najdražji! Ti poznaš tega človeka, ki ti je tako predan, in ti ni skrito, kako nevarna in dolgotrajna bolezen se ga je lotila. Bolj ko je bolnik oddaljen od poznavanja te bolezni, bliže smrti je! Zato je zdaj treba nekaj storiti za življenje tega komaj še živega človeka in te pobožne naloge ne more bolje od tebe opraviti nihče. Vedno je oboževal tvoje ime, za vsak pouk pa velja, da veliko lažje vstopi v duha poslušalcev, če pride od učitelja, ki ga imajo radi. In če si zaradi svojega trenutnega blaženega stanja morda pozabil na svojo preteklo nesrečo, naj te spomnim, da si tudi sam pretrpel veliko podobnega, ko si bil zaprt v ječi telesa. Glede na vse to in kljub temu, da imaš od vsega najraje tiho premišljevanje, te prosim, ti izvrstni zdravilec strasti, ki si jih tudi sam izkusil, da prekineš to tišino s svojim svetim glasom, ki ga imam tako rada, in poskusiš nekako omiliti to hudo otopelost.«

[8] On je na to odgovoril: »Ti si moja vodnica, svetovalka, gospodarica in učiteljica. Kaj naj ob tvoji prisotnosti sploh še dodam?« Odvrnila mu je: »Uho smrtnega človeka naj posluša človeški glas, ker ga bo lažje sprejelo. Da pa bo vedel, da vse, kar sliši od tebe, prihaja od mene, bom sama ves čas zraven.« »Ljubezen do bolehnega in spoštovanje do tebe mi velevata, naj te ubogam,« je rekel Avguštin. Hkrati me je prijazno pogledal, me očetovsko stisnil k sebi in me odvedel na bolj odmaknjen konec prostora – Resnica je hodila nekoliko pred nama. Tam smo vsi trije sedli.

[9] Nato se je začel dolg pogovor o vsem mogočem, daleč stran od vseh zvedavih poslušalcev, le Resnica je o vsem tiho razsojala. Zaradi obširne snovi je trajal cele tri dni. Rečenega je bilo veliko o navadah našega časa in o grehah, ki so skupni vsem smrtnikom, tako da se je zdelo, da očitki niso namenjeni le meni, temveč celotnemu človeškemu rodu – a sem si tiste, ki so imeli opraviti z mano, vseeno vtisnil globlje v spomin.

Da mi ne bi tako zaupen pogovor slučajno ušel iz spomina, sem se odločil, da ga prelijem na papir, in tako sem napolnil tole knjižico. Ne gre za to, da bi ga želel prištevati k svojim ostalim delom ali z njim zasloveti (moj um stremlji k višjemu), temveč za to, da bi prijetni občutek, ki sem ga imel ob pogovoru, podoživel ob branju, kadarkoli si zaželim.

[10] Ti torej, knjižica moja, se boš izogibala množicam in se boš zadovoljila s tem, da ostaneš pri meni, pri tem pa ne boš pozabila svojega imena.

Si namreč moja skrivnost in takšen boš imela tudi naslov. Karkoli se spomniš, da sem ti skrivaj zaupal, mi boš, ko bom zatopljen v globoko premišljevanje, prav tako skrivaj povedala.

Da ne bi, kot pravi Cicero, *ves čas pisal »sem rekel« in »je rekel« in da bi se zdelo, kot da je vse skupaj zaigrano pred bralčevimi očmi,*¹⁰ sem svoje stavke in stavke cenjenega sogovornika ločil le z imeni, namesto z odvečnim besedilom. Takšnega načina pisanja sem se seveda naučil od Cicerona, on pa od Platona. A dovolj ovinkarjenja. Avguštin me je nagovoril s temile besedami.

PRVA KNJIGA

[1] *Avguštin*: Kaj počneš, ubogi človek? Kaj sanjaš? Kaj pričakuješ? Ali si popolnoma pozabil na svojo nesrečo? Ali pa si morda pozabil, da si smrten?

Francesco: Nikakor nisem pozabil in vsakokrat, ko ta misel doseže moje srce, me kar nekoliko strese.

Avguštin: Ko bi le ne bil pozabil, kot praviš, in bi poskrbel zase! Tako bi tudi meni prihranil veliko truda, saj nedvomno drži, da za odvrčanje skušnjav v tem življenju in za pomiritev duha v vseh teh nevihtah sveta ni nič bolj učinkovito kot to, da se zavedaš lastne nesreče in stalno razmišljaš o smrti – pri čemer to razmišljanje ne sme biti lahko in površinsko, temveč mora prodreti v same kosti in mozeg. Vendar se precej bojim, da v zvezi s tem, kakor sem videl pri mnogih drugih, samega sebe slepiš.

Francesco: Kako, prosim? Ne razumem prav dobro, o čem govoriš.

Avguštin: Vendar pa me – o, smrtniki! – nobena izmed vaših težav bolj ne preseneča, nobena ne zbujata večje groze kot ta, da se namerno vdajate svojim nesrečam, se pretvarjate, da se ne zavedate preteče nevarnosti, če pa se vam porodi misel nanjo, jo zavržete.

Francesco: Kako to misliš?

[2] *Avguštin*: Ali je po tvojem kdo tako nor, da si ne bi, ko se ga poloti nevarna bolezen, najbolj od vsega želel zdravja?

Francesco: Po mojem ni nihče tako neumen.

Avguštin: Torej? Ali misliš, da je kdo tako lenobnega in neodločnega duha, da se ne bi na vso moč trudil doseči tisto, po čemer hrepeni z vsem srcem?

Francesco: Tudi tega ne mislim.

Avguštin: Če se strinjata glede tega dvojega, potem se morava tudi o nečem tretjem.

Francesco: O čem tretjem?

Avguštin: Tako kot si tisti, ki je po globokem in osredotočenem premisleku ugotovil, da je nesrečen, želi, da ne bi bil nesrečen, in tako kot se tisti, ki si je to začel želeči, za to trudi, tako lahko tisti, ki se za to trudi, to tudi doseže.

¹⁰ Cic. *Amic.* 1.

Jasno je, da lahko tretje prepreči samo napaka v drugem in drugo le napaka v prvem. Torej mora biti tisto prvo tako rekoč korenina človeškega odrešenja. Vi, nerazumneži – tudi ti s svojim izjemnim talentom za pogubljanje samega sebe – pa skušate to blagodejno korenino z vsemi mogočimi okovi zemeljskih skušnjav iztrgati iz svojih src, zaradi česar sem, kot sem rekel, presenečen in zgrožen. Po pravici ste torej kaznovani, prvič zato, ker ste iztrgali to korenino, in drugič zato, ker ste zanemarili drugi dve stvari.

[3] *Francesco*: Tole bo pa po mojem precej dolgo prerekanje in potrebnih bo več besed. Če ti je prav, ga torej predstaviva na kasneje, ko bom lahko napredoval z bolj gotovim korakom, zdaj pa se še nekoliko pomudiva pri predpostavkah.

Avguštin: Upoštevati morava tvojo počasnost. Kadarkoli se ti bo torej zdelo, me ustavi.

Francesco: Ne razumem sosledja, o katerem si govoril.

Avguštin: Kakšna nejasnost se je pojavila, kaj ti zdaj zbuja dvome?

Francesco: To, da je nešteto stvari, ki si jih goreče želimo in za katere se močno trudimo, vendar nas do njih ni in ne bo pripeljalo nobeno garanje, nobena vztrajnost.

Avguštin: Ne zanikam, da je to res pri določenih stvareh, pri tem, o čemer zdaj govoriva, pa je ravno nasprotno.

Francesco: Zakaj?

Avguštin: Ker tistemu, ki bi se rad otresel svoje nesreče, ne more spodlete-ti, če si tega le resnično in z vsem srcem želi.

[4] *Francesco*: Ojoj, kaj pa zdaj slišim! Zelo malo je takšnih, ki se zavedajo, da jim ne manjka veliko stvari. Vsakdo, ki se zazre vase, razume, kako res je to. To pa pomeni, da prizna, da je v tem pogledu nesrečen. Če namreč zvrhan kup dobrin ljudi osrečuje, potem je nujno, da jih vsak del, ki s tega kupa odpade, naredi toliko nesrečnejše. Dobro znano je, da si vsakdo želi odložiti to nesrečno breme, a le redki to zmorejo. Koliko takšnih je, ki jih muči neskončna tesnoba zaradi slabega telesnega zdravja, smrti bližnjega, ječe, izgnanstva, revščine in podobnih reči, ki bi jih tako dolgo našteval, kot jih je težko in skrajno mučno prenašati? Čeprav so za tiste, ki jih doživljajo, skrajno neprijetne, se jih, kot vidiš, vendarle ni mogoče otresti. Po mojem torej ni dvoma, da so mnogi nesrečni proti svoji volji in si tega nikakor ne želijo.

Avguštin: S teboj se je treba velikokrat vračati daleč nazaj in od začetka ponavljati vse, kar je bilo rečeno, kakor se po navadi dogaja pri vetrnjaških in nekoliko počasnih mladeničih. Sicer pa se mi je zdelo, da si že zrejšega duha, in nisem si mislil, da te je treba še vedno opominjati na takšne otročarije. Ko bi si bil zapomnil tiste resnične in koristne misli filozofov, ki si jih tolikokrat bral skupaj z mano; ko bi – če mi dovoliš pripomniti – garal zase in ne za druge; ko bi vse tiste knjige, ki si jih prebral, uporabil kot smernice za svoje življenje, namesto za pehanje za muhasto hvalo ljudstva in neumno bahaštvo, potem zdaj gotovo ne bi govoril takšnih neumnosti in neotesanosti.

Francesco: Ne vem, kaj bi rad povedal. Vendar me že zdaj obliva rdečica in počutim se tako kot dečki, ko jih učitelj graja. Kakor njih zmedejo že prve besede graje – in to še preden slišijo, kaj so zagrešili, saj se spomnijo svojih številnih prestopkov – tako sem jaz, ki se zavedam svoje velike nevednosti in mnogih zablod, zardel, še preden si povedal do konca; ne vem še, kam meriš s svojimi besedami, a imam že občutek, da ni ničesar, česar mi ne bi bilo mogoče očitati. Povej mi torej jasneje, prosim, česa me tako ostro obtožuješ.

Avguštin: Več ti povem pozneje. Zdaj pa me jezi samo eno – [5] da misliš, da nekdo lahko *postane* oziroma je nesrečen, ne da bi si tega želel.

Francesco: Zdaj pa ne zardevam več. Ali si je sploh mogoče zamisliti kaj, kar bi bilo resničnejše od te resnice? Kdo je tako neizkušen v vsem, kar je človeško, komu je vsa dejavnost smrtnikov tako tuja, da ne bi razumel, da se revščina, bolečina, sramota, navsezadnje tudi bolezen in smrt, in ostale takšne stvari, ki veljajo za zelo nesrečne, ljudem večinoma zgodijo proti njihovi volji, želijo pa si jih ne nikoli? Iz tega sledi, da se je lastne nesreče zelo preprosto zavedati in jo sovražiti, znebiti pa se je je nekoliko težje. Prvo dvojje je namreč odvisno od naše volje, o tretjem pa odloča usoda.

[6] *Avguštin*: Če bi pokazal kaj sramu, bi si zaslužil, da se ti zabloda odpusti. Toda prevzetnost me razsrdi veliko bolj kot zabloda. Kako so ti lahko, ti norec, ušle iz glave tiste filozofske in presvete besede: da nihče ne more postati nesrečen zaradi vsega tistega, kar si malo prej našteval? Če lahko samo vrlina naredi duha srečnega – in to so že večkrat z zelo močnimi argumenti dokazali Ciceron in mnogi drugi – potem je neizogibno, da mu lahko samo nasprotje vrline srečo odvzame. Kaj je to nasprotje, se boš spomnil tudi brez mojih namigov, če le nisi popolnoma otopel.

Francesco: Seveda se spomnim. Govoriš o naukih stoikov, ki so daleč od splošno razširjenega mnenja in bliže resnici kot dejanski rabi.

Avguštin: O, ti največji nesrečnik, kar jih je, če se trudiš spoznati resnico prek ljudskih nesmislov in verjameš, da boš prišel do luči tako, da slediš slepim vodnikom. Izogibati se je treba poti, po kateri hodijo množice, in v želji po višjem prodirati po stezi, ki jo je utrlo le malo ljudi – tako si boš zaslužil, da slišiš ta verz:

*Vrli otrok, le pogumno, saj zvezde tako se doseže.*¹¹

Francesco: O, da bi mi to uspelo, preden umrem! Toda nadaljuj, prosim. Še vedno me je namreč nekoliko sram, a ne dvomim, da je treba upoštevati stoiška načela namesto ljudskih zablod. Toda v kaj me želiš s tem prepričati?

[7] *Avguštin*: Čemu bi še naprej izgubljala besede, ko pa se strinjava, da si lahko nesrečen ali to postaneš samo zaradi greha?

Francesco: Ker se mi zdi, da sem videl veliko ljudi – in med njimi sem tudi sam – ki jim je najtežje sprejeti to, da se ne morejo otresti okov greha, tudi če se za to

¹¹ *Aen.* 9.641.

vse življenje na vso moč trudijo. Zato je kljub pogledu stoikov čisto mogoče, da so nesrečni mnogi, ki si tega ne želijo, ob tem trpijo in si želijo, da bi bilo nasprotno.

Avguštin: Nekoliko sva se oddaljila, a postopoma se že vračava k začetku – razen če nisi morda pozabil, kje sva začela.

Francesco: Skoraj bi pozabil, a se mi že vrača.

[8] *Avguštin:* O tem sem se želel pogovoriti, da bi ti pokazal naslednje. Če se želiš izogniti stiskam, povezanim s to našo smrtnostjo, in se zavihteti k višjemu, potem je premišljevanje o smrti in človeški nesreči neke vrste prvi korak k temu; drugi korak pa je goreča želja in prizadevanje za dosego višjega. Ko bo to dvoje izpolnjeno, sem ti obljubil, da boš zlahka dosegel tisto, po čemer hrepeniš – razen če nisi morda še vedno drugačnega mnenja.

Francesco: Ne bi si drznil reči, da sem drugačnega mnenja. Že od mladosti se držim pravila, da če se v nečem ne strinjam s teboj, potem vem, da se motim.

Avguštin: Prihrani mi, prosim, laskanje. Ker pa vidim, da mi pritrjuješ bolj iz spoštovanja kot po lastni presoji, ti zdaj dovolim, da rečeš, karkoli se ti zdi.

[9] *Francesco:* Sicer me je še vedno strah, vendar bom izkoristil tvoje dovoljenje. Ostalih ne bom omenjal, a ti in gospa Resnica, ki je bila vedno prisotna pri vseh mojih dejanjih, sta bila priči temu, kolikokrat sem razmišljal o svojem nesrečnem položaju in o smrti ter s koliko solzami sem poskušal izprati svojo umazanijo. O tem ne morem govoriti, ne da bi mi stopile solze v oči, vendar je bilo, kot vidita, vse zaman. To je edino, kar mi zbuja dvome o resničnosti tvoje predpostavke, s katero želiš pokazati, da lahko človek zapade v nesrečo samo po lastni volji in da je lahko nesrečen samo tisti, ki si tega želi. Na žalost sem sam izkusil, da je resnica prav nasprotna.

Avguštin: To je že stara razprava, ki se ne bo nikoli končala. A čeprav sem že večkrat zaman poskušal, bom še naprej vztrajal, da nekdo, ki tega noče, *ni* in *ne more postati* nesrečen. [10] Toda kot sem želel povedati, je v človeških dušah neka sprevržena in boleсна želja po varanju same sebe in to je najbolj škodljiva stvar v življenju, kar jih je. Upravičeno se bojite zvijač bližnjih, saj zaradi zaupanja, ki ga čutite do njih, pozabite na zdravo previdnost, poleg tega pa njihov osladni glas stalno boža vaša ušesa. Pri drugih ljudeh se vam to dvoje najbrž ne dogaja. Kako bi se torej morali bati šele lastnih zvijač, saj so ljubezen, zaupanje in bližina v vas samih še toliko večji – vsakdo se namreč ceni več, kot je vreden, in se ima bolj rad, kot bi bilo treba, poleg tega sta prevarant in prevarani v tem primeru eno in isto.

Francesco: Danes si to že večkrat rekel. A kolikor se spomnim, nisem nikoli varal samega sebe. Ko me le tudi drugi ne bi!

Avguštin: Prav s tem, ko se hvališ, da nisi nikoli varal samega sebe, se močno varaš. Poleg tega verjamem v tvoj razum in vem, da boš, če dovolj napneš možgane, sam ugotovil, da proti svoji volji nihče ne zapade v nesrečo. Na tem namreč temelji najina razprava. Povej mi prosim – a premisli, preden odgovoriš, in si v srcu ne želi prerekanja, temveč resnice – povej mi: kdo med ljudmi naj bi bil prisiljen v greh, ko pa so pametni ljudje mnenja,

da je greh namerno dejanje, in to takšne vrste, da če namera ni prisotna, dejanje neha biti greh? Brez greha pa nihče ne postane nesrečen, to si tudi sam že prej priznal.

[11] *Francesco*: Vidim, da se postopoma oddaljujem od teme pogovora in prisiljen sem priznati, da začetek moje nesreče izhaja iz moje lastne volje – to opažam pri sebi, o drugih pa sklepam. Zdaj pa tudi ti meni nekaj priznaj.

Avguštin: Kaj naj priznam?

Francesco: Da je sicer res, da nihče ne pade neprostovoljno, vendar je res tudi to, da mnogi, ki so prostovoljno padli, neprostovoljno obležijo in to lahko z gotovostjo zatrdim glede sebe. Mislim tudi, da je to moja kazen: ko bi bil lahko ostal pokonci, nisem hotel, zato zdaj, ko hočem, ne morem vstati.

Avguštin: Čeprav to stališče ni popolnoma neumno, moraš, potem ko se zaveš, da si se motil glede enega, priznati, da si se motil tudi glede drugega.

Francesco: Torej je *pasti* in *obležati* po tvojem eno in isto?

Avguštin: Ne, to dvoje je različno; *želel sem si* in *želim* pa sta v svojem bistvu in v duhu tistega, ki si želi, eno in isto, čeprav se razlikujeta v času.

Francesco: Že vidim, v kakšne zanke me skušaš ujeti. Vendar bojevnik, ki si pripori zmago z zvijačo, ni pogumnejši od nasprotnika, je pa vsekakor bolj pretkan.

Avguštin: Vpričo Resnice govoriva, ki ima rada preprostost in ne prenese zavajanja. Da boš to popolnoma razumel, predlagam, da se odslej izražava kolikor je mogoče preprosto.

Francesco: Česa prijetejšega ne bi mogel slišati. [12] Povej mi torej, ko že govoriva o meni, kako mi nameravaš pokazati, da je to, da sem nesrečen – tega namreč ne zanikam – še vedno odvisno od moje volje, ko pa vem, da ni ničesar, kar bi teže prenašal in kar bi bilo moji volji bolj nasprotno – vendar česa več ne zmorem.

Avguštin: Če bova upoštevala, kar sva se dogovorila, ti bom pokazal, da bi moral uporabiti drugačne besede.

Francesco: Kateri dogovor misliš in katere besede bi moral po tvojem uporabiti?

Avguštin: Dogovorila sva se, da bova nehala z besednimi zvijačami in skušala priti do resnice s čisto preprostostjo. Besede, za katere sem želel, da jih uporabiš, pa so tele: namesto, da rečeš *česa več ne zmorem*, bi moral priznati, da *česa več nočeš*.

Francesco: Nikoli ne bova prišla do konca – tega namreč ne bom nikoli priznal. Saj vendar vem, in tudi sam si bil temu priča, kolikokrat sem želel, pa nisem mogel, koliko solz sem preli, pa ni nič pomagalo.

Avguštin: Mnogo tvojim solzam sem bil priča, volji pa nikakršni.

Francesco: Za božjo voljo! Mislim, da nihče ne ve, koliko sem pretrpel in kako zelo bi si želel vstati, če bi bilo to mogoče.

Avguštin: Molči! Nebo in Zemlja se bosta spojila, zvezde bodo zgrmele v Avern in elementi, ki so zdaj prijateljski, se bodo začeli bojevati, preden bo mogoče preslepiti Resnico, ki razsoja med nama.

Francesco: Kaj želiš torej povedati?

Avguštin: Da so ti solze pogosto trpinčile vest, tvojega namena pa niso spremenile.

Francesco: Kolikokrat sem ti že rekel, da česa več nisem mogel?

Avguštin: In kolikokrat sem ti jaz odgovoril: ne, temveč nisi hotel. [13] Sicer pa se ne čudim, da se zdaj zamotavaš v te negotovosti, v katerih sem se nekoč znašel tudi sam, ko sem premišljeval, da bi šel po novi življenjski poti. Pulil sem si lase, se udarjal po čelu in vil roke. Naposled sem si z rokami objel kolena, z najgrenkejšimi vzdihmi napolnil nebo in zrak ter z nenehnim jokom zmočil vsa tla. Toda med vsem tem sem ostal prav takšen, kot sem bil, dokler se mi ni med globokim premišljevanjem pred očmi nakopičila vsa moja nesreča. In tako sem se, potem ko sem si dovolj močno želel in sem zato tudi nemudoma zmogel, s čudovito in osrečujočo hitrostjo spremenil v drugega Avguština, katerega zgodbo, če se ne motim, poznaš iz mojih *Izpovedi*.

Francesco: Seveda jo poznam in ni mogoče, da bi pozabil na tisti blagodejni figovec, v katerega senci se je zgodil ta čudež.

Avguštin: Tako je tudi prav. Nobena mirta, ne bršljan, in tudi lovor ne, ki ga, kot pravijo, ljubi Fojb – četudi je od njega prevzet cel zbor pesnikov in predvsem ti, ki si si kot edini svoje generacije zaslužil, da nosiš venec, spleten iz njegovih vejic – nič od tega ne sme biti bolj drago tvojemu srcu, ko se bo po toliko nevihtah nekoč vrnilo v pristanišče, kakor spomin na tisti figovec, ki ti ponuja zanesljivo upanje na izboljšanje in odpuščanje.

Francesco: Temu ne nasprotujem, kar nadaljuj, kar si začel.

[14] *Avguštin:* S tem sem začel in s tem nadaljujem – doslej se ti je dogajalo to, kar se je mnogim, za katere velja tale Vergilijev verz:

*Nič ne omaje namere in jalove tečejo solze.*¹²

Sicer bi lahko naštel še mnogo primerov, a sem se zadovoljil le z enim, ki ga dobro poznaš.

Francesco: Pravilno. Več jih namreč sploh ni bilo treba in kak drug ne bi segel globlje v moje srce. Predvsem zato, ker – kljub veliki oddaljenosti, kakršna ločuje brodolomca in nekoga, ki je dosegel varno zavetje pristanišča, ali pa srečnega in nesrečnega – med svojimi nevihtami prepoznam tudi kakšno sled tvoje neodločnosti. Zato se mi, ko berem knjige tvojih *Izpovedi* in sem razpet med dve nasprotni čustvi, upanje in strah, vsakokrat zdi – in pri tem včasih jokam od veselja – da berem zgodbo o svojem romanju in ne kakšnem drugem. Zdaj pa nadaljuj, kakor ti je drago, ker sem se popolnoma otrese prepirljivosti. Odločil sem se namreč, da ti bom sledil, ne pa te oviral.

Avguštin: Tega ne zahtevam. Neki zelo učeni mož je rekel: *Če se preveč prepiramo, nam resnica uide*,¹³ vendar je tudi res, da se pogosto pride do resnice

¹² *Aen.* 4.449.

¹³ Pri Makrobiju, 2.7.10–11, in Geliju, 17.14.3–4 to izreče Publilij Sir. V Petrarkovih *Rerum memorandarum libri* 3.91.6 in *De sui ipsius et multorum ignorantia* 4.125 prav tako, vendar je v

prek umirjene razprave. Ni se torej primerno kar vsepovprek strinjati z vsemi, kakor to počnejo nemarni in otopeli značaji, po drugi strani pa ni prav, če se preveč branimo očitne resnice, saj je to jasen znak prepirljivega uma.

Francesco: Razumem, popolnoma se strinjam in upošteval bom nasvet. Kar nadaljuj.

[15] *Avguštin*: Ali torej priznaš, da je misel, da popolno zavedanje svoje nesreče zbuja željo po vzponu, že zdavnaj ugotovljena resnica? Želji pa sledi sposobnost.

Francesco: Odločil sem se že, da ti bom kar vse verjel.

Avguštin: Čutim, da je še vedno nekaj, kar te muči. Daj, povej, karkoli že je.

Francesco: Samo to, da sem sam nad seboj osupel, da si nečesa, za kar sem vedno mislil, da si želim, v resnici nisem želel.

Avguštin: Še vedno dvomiš. Vendar pa moram priznati – da že enkrat zaključiva tale pogovor – da si si občasno vendarle želel.

Francesco: Kaj si mi torej želel povedati?

Avguštin: Ali ti ne pride na misel tale Ovidijev verz:

*Želja pa ni še dovolj, ti vzemi to stvar res v roke.*¹⁴

Francesco: Saj razumem, vendar sem res mislil, da sem tudi hrepenel.

Avguštin: Motil si se.

Francesco: Verjamem.

Avguštin: Da mi boš verjel s še večjo gotovostjo, izprašaj svojo vest. Ona najbolje razlaga resnico – je nezmotljiva in zanesljiva razsodnica dejanj in misli. Ona ti bo povedala, da se nikoli nisi trudil doseči odreditve tako, kot bi bilo treba, temveč bolj mlačno in lenobno, kot bi se spodobilo za razmišljanje o takšnih nevarnostih.

[16] *Francesco*: Začel sem si preiskovati vest, kakor si ukazal.

Avguštin: In kaj si ugotovil?

Francesco: Da je to, kar praviš, res.

Avguštin: Nekoliko sva pa le napredovala. Poglej, si se že začel zbuhati. Če se le zaveš, kako slabo je bilo nekdanj, ti bo šlo takoj bolje.

Francesco: Če je dovolj že to, da se zavem, potem sem prepričan, da mi bo šlo kmalu odlično, ne samo dobro. Še nikoli mi ni bilo tako jasno, da si nisem nikoli dovolj goreče želel svobode in konca nesreče. Toda mar bo odslej dovolj že to, da *sem* si nekaj želel?

Avguštin: Zakaj pa to?

Francesco: Zato, da mi ne bi bilo treba več ničesar storiti.

Avguštin: Nekaj nemogočega predlagaš: da naj tisti, ki si goreče želi nekaj, kar lahko doseže, lepo mirno zaspi.

Francesco: Čemu naj bi si potem sploh želel?

Avguštin: Zato, seveda, ker se ti bo tako odprla pot skozi težave. Poleg tega je želja po vrlini sama po sebi precejšen del vrline.

Familiares 1.7.3 stavek pripisan Varonu.

¹⁴ *Pont.* 3.1.35; prevod verza J. Jurca.

Francesco: Dober razlog za upanje mi ponujaš.

Avguštin: Prav zato se pogovarjam s teboj – da bi te naučil *upati* in *bati se*.

Francesco: Kaj misliš s tem, *bati se*?

Avguštin: Vprašaj raje, kaj mislim z *upati*.

Francesco: To, da sem se doslej nemalo trudil, da ne bi bil najslabši, zdaj pa mi ti odkrivaš pot, da postanem najboljši.

Avguštin: A morda ne pomisliš, kako je ta pot naporna.

Francesco: S čim mi spet groziš, kaj naj bi bilo tako naporno?

Avguštin: To, da je *želeti si* le ena beseda, sestavlja pa jo nešteto stvari.

Francesco: Plašiš me.

Avguštin: O stvareh, ki sestavljajo to željo, sploh ne bom govoril, vendar je še več takšnih, iz katerih uničenja nastane.

Francesco: Ne razumem, kaj hočeš reči.

[17] *Avguštin:* Ta popolna želja se lahko posreči le tistemu, ki prej naredi konec vsem drugim željam. Saj veš, koliko različnih stvari si želimo v življenju – vsemu temu se je treba najprej odreči, da se lahko povzpneš do hrepenenja po najvišji sreči. To srečo pa gotovo ljubiš manj, če hkrati ljubiš nekaj pri sebi in tega ne ljubiš zavoljo te sreče.

Francesco: To misel pa poznam.

Avguštin: Koliko je torej takšnih, ki so ugasili vsa hrepenenja – te bi že naštevali celo večnost, kaj šele ugasili – ki so si na dušo namestili uzdo razuma in ki si drznejo reči: nič mi več ni skupnega s telesom; vse, kar je vidno, se umaže; zdaj stremim k višjemu?

Francesco: Takšnih je res zelo malo in zdaj razumem, zakaj je tako težko, kot si opozarjal.

Avguštin: Ko se znebiš teh strasti, pa najvišje hrepenenje seveda še ne bo popolno in osvobodeno. Vedno je namreč tako, da kolikor duša po svoji plemenitosti sili v nebo, prav toliko jo breme telesa in zemeljske skušnjave vlečejo k tlom. In ker želite hkrati povzpeti se in ostati na dnu, ostajate razpeti med eno in drugo in ne dosežete ničesar.

Francesco: Kaj je torej po tvojem treba storiti, da se duh otrese zemeljskih okovov in čist poleti v višave?

[18] *Avguštin:* Za to je vsekakor potrebno tisto globoko razmišljanje, o katerem sem najprej govoril, in to, da se ves čas zavedaš svoje smrtnosti.

Francesco: Ni ga človeka, ki bi ga takšne misli zaposlovale pogosteje kot mene, razen če se znova ne motim.

Avguštin: Pa imava novo nesoglasje in nove napore.

Francesco: Zakaj pa zdaj to? Ali spet lažem?

Avguštin: Sam sem se želel vljudneje izraziti.

Francesco: Vendar si želel reči prav to.

Avguštin: In nič drugega.

Francesco: Torej ne razmišljam o smrti?

Avguštin: Razmišljaš že, vendar zelo redko, in še to tako nezavzeto, da to razmišljanje sploh ne prodre do dna tvoje nesreče.

Francesco: Mislil sem, da je ravno nasprotno.

Avguštin: Ne zanima me, kar si mislil, temveč kar bi bil moral misliti.

Francesco: Vedi, da sam sebi ne bom nikoli več verjel, če mi dokažeš, da sem tudi glede tega narobe mislil.

Avguštin: To ti zlahka dokažem, vendar le, če se pripraviš do tega, da boš iskreno sprejel resnico. Tudi pri tem se bom skliceval na pričo, ki ti je precej blizu.

Francesco: Katero pa?

Avguštin: Tvojo vest.

Francesco: Ta pravi ravno nasprotno.

Avguštin: Če je že izpraševanje zmedeno, je tudi odgovor priče težko jasen.

Francesco: Kaj ima pa to s tem?

[19] *Avguštin:* Zelo veliko. Dobro poslušaj, da boš pravilno razumel. Nihče ni tako zelo nespameten – razen če je čisto nor – da ne bi od časa do časa pomislil na svojo krhkost in ne bi, če ga vprašaš, odgovoril, da je smrten in da živi v umrljivem telescu. O tem pričajo tudi bolečine v udih in napadi vročice – katera božja milost neki naj bi nam omogočila živeti življenje, popolnoma prosto vsega tega? Poleg tega vam strah v kosti poganjajo tudi pogrebni sprevodi prijateljev, ki se brez prestanka vijejo pred vašimi očmi. Vsakdo, ki pospremi vrstnika do groba, se namreč prestraši brezna, v katerega je padel nekdo drug, in ga začne skrbeti zase. Prav tako ni mogoče, da se ne bi bal za svojo hišo, če vidiš sosedovo v plamenih, saj, kot pravi Horacij,

*Vidiš, da malo še manjka, pa bodo težave pri tebi.*¹⁵

Še toliko bolj pretresen pa bo tisti, ki vidi, kako nenadna smrt vzame koga mlajšega, krepkejšega in lepšega od njega. Pregledal bo samega sebe in rekel: »Tako varno se je zdelo njegovo življenje, pa ga je vseeno pobralo in ne mladost ne lepota ne telesna moč ga niso rešile. Kdo pa meni zagotavlja varnost? Bog? Čarovnik? Prav res sem smrten.« [20] Če pa se to zgodi cesarjem ali vladarjem na zemlji, odličnim in spoštovanim osebnostim, bodo navzoči še veliko bolj pretreseni, saj iznenada ali pa morda po nekaj urah agonije vidijo ležati na tleh človeka, ki je po navadi druge metal po tleh. Od kod, če ne od tod, izvirajo dejanja, ki jih zbegani ljudje izvajajo ob smrti velikih osebnosti, od katerih se jih veliko spomniš – da te ob tej priložnosti nekoliko popeljem v zgodovino – s pogreba Julija Cezarja? To je tista javna predstava, ki nase priklene oči in srca smrtnikov ter jih prisili, da ob pogledu na usodo drugih začnejo razmišljati o svoji. Potem so tu še divjanje zveri in ljudi, pa vojno besnenje; tu so še ruševine veličastnih zgradb, ki so – kakor je nekdo lepo povedal – človeku nekoč nudile zavetje, zdaj pa so mu nevarne; tu so še zračni tokovi pod zlovesčo zvezdo, sape kužnega neba in cel

¹⁵ *Ep.* 1.18.83.

kup nevarnosti na kopnem in na morju, ki vas obkrožajo z vseh strani, tako da ne morete nikamor usmeriti pogleda, ne da bi uzrli podobe svoje smrtnosti.

[21] *Francesco*: Samo trenutek, prosim, ne morem več čakati. Po mojem mi ne bi mogel z ničimer bolje pritrčiti, kot z vsem tem, kar si pravkar povedal. Medtem ko sem te poslušal, sem se spraševal, kam meriš s svojim govorom in kdaj se bo končal.

Avguštin: Seveda se še ni končal, če si me pa prekinil. S temle sem želel zaključiti: čeprav vas na površju vsenaokrog zbada veliko osti – kljub temu pa nič ne prodre v notranjost, saj so srca nesrečnikov tega že dolgo vajena, stara in trda koža pa se upira koristnim opozorilom – je le malo ljudi, ki dovolj poglobljeno razmišljajo o tem, da bodo morali nekoč umreti.

Francesco: Torej le malo ljudi pozna definicijo človeka, čeprav se jo tako pogosto ponavlja v vseh šolah, da bi jo morali poslušalci imeti že vrh glave – pravzaprav bi morala že zdavnaj razjesti stebre samih šolskih poslopij.

[22] *Avguštin*: Prav res, to blebetanje dialektikov, ki mu ni videti konca, kar prekipeva od takšnih površnih definicij in se hvali, da zagotavlja snov za neskončne razprave. Vendar jih večina sploh ne ve, kaj je v resnici tisto, o čemer govorijo. Če koga iz te črede vprašaš po definiciji človeka ali česarkoli drugega, imajo odgovor že pripravljen; če želiš iti nekoliko globlje, pa nastane tišina ali pa so tako vajeni razpravljanja, da jim ne zmanjka ne besed ne predrznosti – vendar v tem primeru že po vedenju govorca veš, da stvari, o kateri je govora, v resnici ne pozna. Tej »natančno-nemarni« vrsti ljudi, ki jo zanimajo takšne bedarije, je treba reči takole: »Zakaj se ves čas zaman trudite, vi nesrečniki, in si naprezate duha s trapastim pričkanjem? Zakaj pozabljate na pomembne reči, se starate med vsemi temi besedami ter se sivolasi in nagubanega čela ukvarjate z neumnimi otročarijami? O, da bi ta vaša norost škodila le vam samim, ne pa da tolikokrat pokvari še plemenite značaje mladih!«

Francesco: Priznam, o tem izrojenem učenjakarstvu ni mogoče izreči dovolj ostrih besed. Tebe pa je govorniški žar medtem tako prevzel, da nisi dokončal, kar si želel povedati o definiciji človeka.

Avguštin: Mislim sem, da sem povedal že več kot dovolj, vendar bom še jasnejši. Noben pastir ni tako ozkogleden, da ne bi vedel, da je človek živo bitje ali celo najvišje med vsemi živimi bitji. Prav tako ne bo nihče, ki ga vprašaš, zanikal, da je človek razumsko in smrtno bitje.

Francesco: Torej vsi poznajo definicijo človeka.

Avguštin: Ne, zelo malo ljudi jo pozna.

Francesco: Kako pa to?

[23] *Avguštin*: Če vidiš koga, ki tako obvlada svoj razum, da si v skladu z njim uravnava življenje, da svoje sle podreja izključno njemu, da z njegovo uzdo kroti vzgibe duha, da se zaveda, da se samo po njem loči od surovih nerazumskih bitij in da si sme reči *človek* samo, v kolikor živi v skladu z razumom; nekoga, ki se poleg tega tako zelo zaveda svoje smrtnosti, da jo ima vsak dan pred očmi, da se obvladuje v skladu z njo, da ob zaničevanju vsega minljivega stremi

po življenju, v katerem bi, obdarjen z višjim razumom, nehal biti smrten – šele o takem človeku je mogoče reči, da ve nekaj koristnega in resničnega o definiciji človeka. To sem imel v mislih – o tem sva se namreč pogovarjala – ko sem rekel, da je malo ljudem dano spoznanje in sposobnost primernega razmišljanja.

Francesco: Doslej sem mislil, da sem eden izmed njih.

Avguštin: Sploh ne dvomim, da ko premlevaš vse, kar si se naučil v šoli izkušeni, in vse, kar si se naučil iz knjig, pogosto pomisliš na smrt, vendar te misli ne prodrejo dovolj globoko in se ne oprimejo dovolj trdno.

Francesco: Kaj misliš s tem, *prodrejo globoko*? Čeprav se mi zdi, da razumem, bi želel, da mi poveš še jasneje.

[24] *Avguštin*: Sicer je med ljudmi že splošno znano in o tem pričajo tudi najslavnejši filozofi, a ti bom vseeno povedal, da je smrt od vsega srhljivega na prvem mestu, in to do te mere, da se ti zdi odvrtna in zoprna, še preden slišiš besedo *smrt*. Kljub temu pa ni dovolj, da ti ta zlog le mimogrede oplazi uho ali da se smrti le na hitro spomniš. Pomuditi se je treba nekoliko dlje, krčevito razmišljati in si predstavljati vsak ud umirajočega posebej: kako se okončine že ohlajajo, medtem ko trup, ki ga obliva težak pot, kar žari; kako trebuh utripa; kako se življenjski duh ob približevanju smrti počasi umirja. Potem pomislimo na udrte in tavajoče oči, solzen pogled, nagrbančeno in bledikavo čelo, upadla lica, rumenkaste zobe, otrdel in koničast nos, usta, iz katerih mezi pena, otrpel in luskav jezik, izsušeno nebo, utrujeno glavo, sopeče prsi, raskav šepet in žalostne vzdihne, neprijeten vonj celega telesa in predvsem grozo popačenega obraza. [25] Vse to si boš laže priklical pred oči in ti bo tako rekoč na dosegu roke, če se, na način, ki ti je dobro znan, spomniš kakšnega nepozabnega primera smrti, ki si ga videl na lastne oči. Nekaj, kar smo videli, si po navadi veliko bolje zapomnimo kot nekaj, kar smo slišali. Prav zato nekateri predani in najsvetejši verski redovi vse do naših dni – ki so jim lepe navade sicer tuje – zelo preudarno ohranjajo običaj, pri katerem pripadniki teh strogih skupnosti gledajo, kako se pokojnika umiva in pripravlja na pogreb. Žalostna in usmiljenja vredna predstava, ki se odvija pred njihovimi očmi, naj bi namreč opozarjala, da morajo vedno ohranjati spomin na pokojnika, in iz duš še živečih izgnala vsako upanje na ta minljivi svet.

To sem mislil, ko sem rekel *prodrejo dovolj globoko*, in ne tega, da pač iz navade kdaj pa kdaj omenite smrt ali v vsakodnevnih pogovorih ponavljate, kako ni »nič bolj gotovo od smrti in nič manj gotovo od smrtne ure« in tako naprej. Takšne besede preprosto izpuhtijo in se vas ne dotaknejo.

Francesco: Strinjam se, sploh zato, ker veliko tistega, o čemer po navadi sam pri sebi tiho premišlujem, zdaj slišim v tvojih besedah. Če želiš, mi vtisni v spomin kakšno merilo, ki me bo odslej opominjalo, naj si ne lažem glede samega sebe in naj ne negujem lastnih zablod. Po mojem je prav to tisto, kar človeškega duha spelje s poti k vrlini – ker se mu zdi, da je dosegel cilj, si za kaj več sploh ne prizadeva.

[26] *Avguštin*: Veseli me, da to slišim od tebe. To namreč niso besede duha, ki ne počne ničesar in se zanaša na naključje, temveč takšnega, ki vse

natančno pretehta. Merilo, s pomočjo katerega ne boš nikoli delal napak, pa je tole. Če nisi, medtem ko premišljuješ o smrti, znotraj popolnoma nič ganjen, vedi, da nisi dosegel popolnoma ničesar – kakor da bi razmišljal o čemerkoli drugem. Če pa ob sami misli otrpneš, se začneš tresti, preblediš; če imaš že tisti trenutek občutek, da trpiš v smrtnih mukah; če poleg tega pomisliš, da bo tvoja duša, takoj ko zapusti te ude, postavljena pred večno sodišče in bo morala zelo natančno pojasnjevati vse svoje besede in dejanja preteklega življenja; da ne smeš prav nič računati na talent ali govorniški dar, prav nič na bogastvo ali moč in prav nič na telesno lepoto ali slavo na tem svetu; da sodnika ni mogoče podkupiti ne mu lagati ne omehčati ga; da smrt ni konec trpljenja, temveč le prehod med tisočimi vrstami trpljenja in mučenja. Vreščanje in ječanje Averna in reke žvepla in tema in Furije maščevalke in vsa groza bledečega Orka naenkrat. Ali pa nekaj, kar je hujše od vsega tega zla: nesrečna in neskončna večnost in nobenega upanja, da bi bilo kdaj konec katastrof, in večni srd Boga, ki ne pozna več usmiljenja. Če se ti pred očmi prikaže vse to naenkrat – in se zavedaš, da ni izmišljeno, temveč resnično, da to ni le ena od možnosti, temveč nekaj, kar te bo gotovo in neizogibno doletelo in je tako rekoč že pred vrati – in o tem ne razmišljaš le površno, vendar tudi ne obupuješ, temveč srčno upaš, da te je božja desnica sposobna in pripravljena izvleči iz vsega tega gorja, če le pokažeš, da te je mogoče ozdraviti; če poleg tega hrepeniš po tem, da bi se povzpел višje, si neomajen in vztrajen v svoji nameri, potem si lahko prepričan, da ne razmišljaš zaman.

[27] *Francesco*: Z vsemi temi nesrečami, ki si mi jih nakopičil pred očmi, si me, priznam, globoko prestrašil. Toda, Bog mi nakloni usmiljenje, jaz se prav vsak dan potopim v takšno razmišljanje, predvsem ponoči, ko se duh otrese dnevnih skrbi in se osredotoči nase. Tedaj se s telesom namestim tako, kot ležijo umirajoči, ter se na vso moč osredotočim na svojo smrtno uro in vse z njo povezano gorje, ki ga priključijo spomin, dokler ne padem v agonijo umiranja in se mi zdi, da vidim Tartar in vse grozote, ki si jih opisal. Ta prizor me tako pretrese, da prestrašen in drgetajoč vstanem in pogosto – na grozo navzočih – takole izbruhnem: »Gorje, kaj počnem? Zakaj trpim? Kakšen konec mi pripravlja usoda? Usmili se me, Jezus, pomagaj mi:

*Zla me odreši, o nepremagljivi ...*¹⁶

Roko podaj mi, ubožcu, s seboj prek valov me ponesi

*V mirnem okolju po smrti naj bivam in najdem počitek.*¹⁷

O tem in še o marsičem govorim sam s seboj kot kak blaznež, kakor pač zanese zablodelo in prestrašeno dušo. Veliko govorim tudi s prijatelji in nemalekkrat s svojimi solzami v jok spravim še ostale, čeprav se, ko se solze posušijo,

¹⁶ *Aen.* 6,365.

¹⁷ Prav tam, 6,370–1.

vsi vrnemo na stara pota. [28] Glede na vse to se sprašujem – kaj me torej zadržuje? Kaj me skriva ovira, da mi to premišljevanje vse do danes ni prineslo drugega kot težave in strahove, poleg tega pa sem še vedno tak, kot sem bil pred tem in kot so tisti, ki se jim kaj takšnega morda ne zgodi nikoli v življenju. In sam sem še toliko bolj nesrečen, ker oni, ne glede na to, kakšen konec jih čaka, uživajo vsaj v sedanjosti, medtem ko jaz ne vem, kakšen konec me čaka, pa tudi nobene radosti ne občutim, vsaj ne brez priokusa teh bridkosti.

Avguštin: Nehaj jokati, ko pa imaš razlog za veselje. Grešnik namreč ve-lja za nesrečnega in usmiljenja vrednega, če mu grehi predstavljajo užitek in vznemirjenje.

Francesco: Morda zato, ker se tisti, ki ni nikoli občutil žalosti, ki jo prinese konec uživanja, nikoli ne vrne na pot vrline. [29] Tisti, ki med vsemi telesnimi užitki in srečo doživi nekaj hudega, pa pomisli na svoj položaj vsakokrat, ko ga zaletavo in nepremišljeno veselje pusti praznih rok. Toda če oba čaka enak konec, ne razumem, zakaj tisti, ki zdaj uživa in bo v prihodnosti trpel, ne velja za srečnejšega od nekoga, ki niti v tem trenutku ne čuti veselja niti ne pričakuje, da ga kdaj bo. Razen če nisi morda prepričan, da se smeh na koncu spremeni v še bridkejši jok.

Avguštin: Prav to. Tistega namreč, ki izpusti uzdo razuma – in pri največjih nasladah se uzda popolnoma odvrže – čaka trši padec kot nekoga, ki zgrmi z iste višine in uzdo še vedno drži v rokah, četudi le narahlo. Pomembnejše od vsega pa se mi zdi tisto, kar si prejle rekel, namreč da pri enem še lahko upamo na spreobrnitev, pri drugem pa ne več.

Francesco: Tudi jaz mislim, da je tako. Toda ali nisi medtem pozabil na tisto, kar sem te prejle vprašal?

Avguštin: Kaj pa?

Francesco: Kaj je tisto, kar me zadržuje, sem vprašal. Zakaj osredotočeno razmišljanje o smrti, za katerega praviš, da je tako čudovito koristno, samo meni nič ne pomaga?

[30] *Avguštin:* Najbrž zato, ker od daleč gledaš na stvari, ki zaradi kratkosti življenja ter negotovih in različnih naključij ne morejo biti daleč. *Skoraj vsi delamo napako*, pravi Cicero, *da na smrt gledamo od daleč – prospicimus*.¹⁸ Neki popravljavci – ali bolje rečeno, uničevalci – so besedilo želeli spremeniti tako, da so pred glagol postavili nikalnico in zatrjevali, da je treba reči *na smrt ne gledamo od daleč – non prospicimus*. Sicer ni človeka pri zdravi pameti, ki o smrti ne bi razmišljal ne tako ne drugače, *prospicere* pa v resnici pomeni *gledati od daleč*. Prav to mnoge zavede, ko razmišljajo o smrti: vsakdo si določi končno točko svojega življenja, ki jo je po naravni poti sicer mogoče doseči, vendar jo v resnici dosežejo le redki. Skoraj nihče ne umre, za katerega ne bi veljal tale verz:

18 Sen. Ep. 1.

*Čakal na sive lase je in dolga leta življenja.*¹⁹

Morda ti je prekrizalo načrte to, da so ti mladost, krepka postava in zmeren način življenja zbudili takšno upanje.

[31] *Francesco*: Ne sumniči me takšnih svari, prosim. Bog me obvaruj pred takšno norostjo:

*Zaupam naj teje prikazni?*²⁰

– kot pri Vergiliju reče tisti slavni pomorščak. Tudi jaz, vržen v gromozansko, divje in razburkano morje, skozi visoke valove in ob bičanju vetrov krmarim svoj majavi, zdelani in razpokani čoln. Dobro vem, da ne bo več dolgo zdržal, in zavedam se, da mi ne preostane nobeno upanje na odrešitev, če se me Vsemogočni ne usmili in mi omogoči, da z zadnjimi močni obrnem krmilo in dosežem kopno, preden umrem – *da bom jaz, ki sem živel na morju, umrl v pristanišču.*²¹ Takšnemu razmišljanju dolgujem, da me ni, kolikor se spomnim, nikoli mučila želja po bogastvu in veliki moči, ki, kakor je videti, razžira toliko ljudi, ne samo mojih vrstnikov, temveč tudi priletnih ljudi, ki so že prestopili prag običajne življenjske dobe. Kakšna norost je pravzaprav to, da vse življenje preživiš v naporih in revščini ter nato v bogastvu, ki si ga s takšno muko nakopičil, takoj umreš. [32] Zato na te strahote ne gledam tako, kot da so zelo daleč, temveč kot da bodo kmalu tukaj in so že skoraj pred vrati. Še vedno se spominjam nekega verza, ki sem ga, ko sem bil še zelo mlad, zapisal na koncu dolgega pisma prijatelju:

*Morda pa prav zdaj, ko o tem govoriva,
Smrt je po tisoč poteh pridrvela in čaka na pragu.*²²

Če sem lahko to rekel takrat, kaj naj rečem šele zdaj, ko sem toliko starejši in sem toliko več izkusil? Karkoli vidim, karkoli slišim ali čutim, vse, o čemer razmišljam, povezujem edinole s tem. Če se torej ne motim, ko takole razmišljam, potem glede tega ostane le še tole vprašanje: kaj me torej zadržuje?

[33] *Avguštín*: Ponižno se zahvali Bogu, ki te usmerja s tako blagodejno uzdo in spodbuja s tako ostrimi ostrogami. Skoraj nemogoče je, da bi večna smrt doletela nekoga, ki mu smrt vsak dan in tako močno zaposluje misli. Toda ker čutiš – in to upravičeno – da ti nekaj manjka, bom poskusil odkriti, kaj to je, da boš, ko bo to z Božjo pomočjo odstranjeno, v svojem razmišljanju v celoti prešel na višjo raven in se otresel starih okov suženjstva, ki te še vedno vklepajo.

¹⁹ *Aen.* 10.549.

²⁰ *Ibid.* 5.819.

²¹ *Sen. Ep.* 9.

²² V antični literaturi in Petrarkovem opusu obstaja cela vrsta podobnih izjav, vendar natančno teh verzov v Petrarkovih delih, ki so se nam ohranila, ni. Fenzi (1992) domneva, da gre za Petrarkove mladostniške verze, ki jih je pozneje uničil.

Francesco: Da bi ti le uspelo in da bi bil jaz vreden takšnega darila!

Avguštin: Vreden boš, če boš le hotel. Ni nemogoče. Toda pri človeških dejanjih je pomembno dvojje in če eno od tega dvojega manjka, cilj gotovo ne bo dosežen. Prisotna mora biti torej volja, in to tako močna, da jo je po pravici mogoče imenovati hrepenenje.

Francesco: Pa naj bo tako.

Avguštin: Ali veš, kaj ovira tvoje razmišljanje?

Francesco: Prav to te sprašujem, to bi tako zelo rad vedel.

[34] *Avguštin*: Poslušaj me torej. Saj ne pravim, da nebesa tvoje duše niso dobro ustvarila, vendar vedi, da je zaradi stika s telesom, v katerem je ujeta, izgubila veliko svoje izvirne plemenitosti. In ne samo izgubila, temveč je v tem dolgem obdobju otopela, kakor da se ne bi več spominjala svojega izvora in nebeškega Stvarnika. Zdi se mi, da Vergilij prav božansko izrazi trpljenje, ki nastane zaradi povezanosti duše s telesom in pozabljenja boljše narave, ko pravi:

*Ognjeva moč ta semena, v nebesih rojena, oživlja,
Breme škodljivih teles pa drži jih na zemlji. Organi,
smrt čakajoči, in zemeljski udje so jih oslabili.
V strahu zato hrepenijo, v trpljenju radost jih navdaja,
Gledajo več ne neba, v temi zaprta in slepem zaporu.*²³

Ali prepoznaš v pesnikovih besedah tisto štiriglavo pošast, ki tako zelo škodi človeški naravi?

Francesco: Popolnoma jasno vidim štiridelno strast duše, ki se najprej razcepi na dva dela, ki predstavljata sedanjost in prihodnost, vsak od njiju pa se nato razdeli še na dva dela – na idejo dobrega in slabega. In tako ti štirje nesrečni vetrovi tako rekoč odpihnejo mir človekove duše.

[35] *Avguštin*: Prav ugotavljaš in v vas se potrjujejo apostolove besede: *Kajti minljivo telo tlači dušo, zemeljski šotor pa utesnjuje zaskrbljeni um.*²⁴ Neštete oblike in podobe vidnih stvari se namreč zgostijo in se, potem ko se jih skozi čutila eno po eno spusti v telo, trumoma nakopičijo v najbolj notranjem delu duše. Tako jo močno obremenijo in zmedejo, saj ni bila rojena za to in ne more vsebovati tolikšne brezoblične gmote. Od tod torej izvira ta epidemija prikazni, ki raztrga in uniči vaše misli in s svojo smrtonosno raznolikostjo preprečuje dostop razsvetljujočemu razmišljanju, po katerem se človek povzpne k eni, edini in najvišji luči.

[36] *Francesco*: To nadlogo si odlično obravnaval v več svojih delih, predvsem v knjigi *O pravi veri*, in kot je znano, ne obstaja nič, kar bi bilo z vero manj združljivo od nje. Na to knjigo sem naletel pred kratkim, ko sem nekoliko opustil branje filozofov in pesnikov, in sem jo z največjim užitek prebral: kakor nekdo, ki odide iz domovine, da bi videl novih stvari, ter se, ko vstopi skozi neznana vrata kakšnega slavnega mesta, ves prevzet

²³ *Aen.* 6.730–4.

²⁴ *Mdr.* 4,15.

od nenavadne privlačnosti krajev, povsod ustavlja in si ogleda vse, kar mu pride naproti.

Avguštin: Kljub temu boš ugotovil, da je nauk tiste knjige v veliki meri filozofski, zlasti Platonov in Sokratov, čeprav sem, kot se za učitelja krščanske vere spodobi, uporabil drugačne besede. In da ti ne bi česa prikrival, naj ti povem, da je za to, da sem se lotil pisanja te knjige, najbolj zaslužna neka misel tvojega Cicerona. Bog mi je pri tem stal ob strani in tako je iz tistih nekaj semen zrasel obilen pridelek. Toda vrniva se k stvari.

Francesco: Kakor želiš, dragi oče. [37] Pred tem pa te prosim samo tega, da mi ne skrivaš tiste misli, ki ti je, kot praviš, ponudila snov za tako veličastno delo.

Avguštin: Ciceron, ki so se mu že takrat gnusile zablode časa, na nekem mestu pravi: *Ničesar niso znali videti z duhom, pri vsem so se zanašali na oči. Toda ločiti um od čutil in oddaljiti razmišljanje od običajnih stališč je znak velikega duha.*²⁵ Tako pravi. To sem vzel za nekakšen temelj in na njem zgradil delo, ki ti je, kot praviš, tako všeč.

Francesco: To mesto poznam: v *Pogovorih v Tuskulu* je. Opazil sem že, da se na to misel v tem delu in tudi v ostalih rad sklicuješ. Čisto upravičeno. Je namreč ena tistih, v katerih se čaru in veličini pridružuje še resnica. Zdaj pa se vrni k stvari, kot si želel.

[38] *Avguštin:* Ta kužna bolezen ti je torej škodovala in te bo, če ne boš ukrepal, kmalu tudi pogubila. Šibak duh, ki je zasut s svojimi prikaznimi in ga obremenjuje množica različnih skrbi, ki se nenehno bojujejo med seboj, namreč ne more presoditi, s katero naj se najprej sooči, katero naj goji, katero naj uniči, katero naj odžene. Vsa njegova moč in čas, ki mu ju je dodelila skopa roka, za vse to ne zadostujeta. To, kar se po navadi zgodi, če na premajhen prostor posejemo preveč semen – zaletavajo se in se ovirajo med seboj – se dogaja tudi tebi: v tvojem prezaposlenem umu se ne ukorenini nič koristnega in ne zraste nič, kar bi lahko obrodilo sadove, ti pa se nemočen v nekakšnem čudnem omahovanju obračaš sem ter tja, nikjer popoln in nikjer cel. Zato tvoj duh, ki je lahko tudi plemenit, če mu to dovoliš, vsakokrat, ko najde način za razmišljanje o smrti – ali o čem drugem, s čimer se prav tako doseže večno življenje – in s svojo naravno ostrino pride do dna tega razmišljanja, tam ne more ostati, saj ga množica različnih skrbi povleče nazaj. In na ta način tako koristen namen zaradi prevelike nestanovitnosti opeša; pojavi se tista notranja nesloga, o kateri sva že veliko povedala, in tista tesnoba duše, jezne same nase – ki se ji gnusi lastna umazanija, a je ne poskusi izčistiti; ki prepozna kriva pota, a ne poskuša najti pravih; ki se boji preteče nevarnosti, a se ji ne poskuša izogniti.

Francesco: O, jaz nesrečnik! Zdajle si potisnil roko globoko v rano. Tu je torej moja bolečina, zaradi tega se bojim smrti.

²⁵ Cic. *Tusc.* 1.16.

Avguštin: Odlično! Otopelost je izginila. [39] Toda današnji pogovor se je že kar zavlekel, in to brez odmora. Pustiva ostalo za jutri, če se strinjaš, zdaj pa v tišini nekoliko zadihajva.

Francesco: Oboje zelo dobro dene moji otopelosti: mir in tišina.